

Томчаковський О. Г.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІКОДОВИХ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена дослідженню різних підходів до аналізу полікодових текстів, зокрема визначенні їхньої структури, функцій та особливостей взаємодії вербальних і невербальних елементів. Полікодові тексти є результатом взаємодії вербальних і невербальних елементів, таких як зображення, схеми, графіки, що разом формують єдиний смисловий простір. Кожен з підходів до їхнього вивчення акцентує увагу на різних аспектах функціонування: семіотичний підхід розглядає полікодові тексти як взаємодію різних знакових систем, когнітивний фокусується на способах обробки інформації читачем, а комунікативний досліджує ефективність передачі змісту. Лінгвістичні та психолінгвістичні підходи зосереджені на структурній організації текстів та їхньому впливі на емоційне сприйняття й запам'ятовування. Основна перевага полікодових текстів полягає в тому, що вони сприяють глибшому та більш доступному сприйняттю інформації, особливо у випадках складних або абстрактних концепцій. Візуальні елементи допомагають конкретизувати і спрощувати вербальні компоненти, забезпечуючи різноманітне розуміння тексту. Це робить полікодові тексти ефективним інструментом у навчанні, науковій комунікації та рекламі. Комунікативний ефект таких текстів значно посилюється через підвищену когнітивну доступність і емоційний вплив. Візуальні елементи не лише доповнюють вербальну частину, але й часто підсилюють емоційну насиченість тексту, підвищуючи його запам'ятовуваність. Поєднання вербальних і невербальних елементів дозволяє створювати багатовимірний смисловий простір, у якому читач може інтерпретувати інформацію на різних рівнях, а також підвищує функціональність тексту за рахунок розширення можливостей його сприйняття. Таким чином, полікодові тексти є важливим засобом сучасної комунікації, який відповідає потребам сучасної аудиторії, забезпечуючи швидке і комплексне сприйняття інформації.

Ключові слова: вербальна комунікація, невербальна комунікація, полікодовий текст, семіотика.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному просторі спостерігається зростання кількості полікодових текстів, які поєднують у собі вербальні та невербальні елементи для передачі змісту. Така форма комунікації набуває все більшого значення в різних сферах: від художньої літератури до наукових публікацій і засобів масової інформації. Проте, незважаючи на поширення полікодових текстів, питання їхнього вивчення та систематизації залишаються недостатньо дослідженими. Складність взаємодії різних знакових систем, їхня семіотична природа та комунікативний потенціал потребують глибшого аналізу. Основна проблема полягає у тому, що не існує єдиної методології для вивчення таких текстів, а підходи до їхнього аналізу варіюються в залежності від наукової галузі.

Виникає необхідність систематизації підходів до вивчення полікодових текстів, зокрема, аналізу їхньої структури, функцій і впливу на сприйняття інформації. У зв'язку з цим актуальним є дослідження не лише вербальної, але й іконічної скла-

дової тексту, їхньої взаємодії та впливу на комунікативний ефект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У праці М. Непійводи систематизовано підходи до визначення тексту взагалі, які можна поділити на шість основних варіантів: 1) соціально-історичний підхід, де текст розглядається як культурне явище, що об'єднує результати духовної та інтелектуальної діяльності людства; 2) соціально-психологічний підхід, який трактує текст як засіб впливу на свідомість і поведінку людини; 3) лінгвістичний підхід, де текст розуміється як сукупність мовних рівнів; 4) функціонально-стилістичний підхід, що визначає текст як простір для реалізації мовних одиниць; 5) комунікативний підхід, де текст постає як мовленнєвий акт; 6) когнітивний підхід, за яким текст виступає як засіб і результат пізнання [3].

Співвідношення тексту та полікодового тексту полягає в тому, що полікодовий текст є розширеним варіантом традиційного тексту, який окрім вербальної складової включає й інші знакові системи,

зокрема іконічні (зображення, схеми, фотографії, графіки тощо). У той час як звичайний текст передає зміст виключно за допомогою слів, полікодовий текст комбінує різні типи кодування інформації, що дозволяє йому ефективніше впливати на читача і забезпечувати багатомірне сприйняття. Полікодовий текст створює додаткові смислові рівні, де вербальна частина поєднується із зображеннями або іншими невербальними елементами. Це сприяє більш глибокому розумінню теми та підсилює емоційний і когнітивний вплив на аудиторію. Водночас полікодовий текст може мати різний ступінь інтеграції між вербальними і невербальними компонентами – від повної незалежності цих елементів до їхньої тісної взаємодії, коли одне без іншого неможливо адекватно зрозуміти [2].

«Полікодовий текст (із номінативними варіантами «креолізований текст», «нелінійний текст», «лінгвізовізуальний комплекс», «нетрадиційний», «семіотично ускладнений текст», «контамінований, або гібридний текст») виникає «внаслідок злиття вербальних та невербальних засобів передачі інформації» [1, с. 98]. Таким чином, полікодовий текст є складнішою структурою, ніж традиційний текст, оскільки він об'єднує кілька засобів передачі інформації, що розширює можливості комунікації, але водночас вимагає нових підходів до його аналізу і інтерпретації.

Протягом тривалого часу полікодові тексти не привертали увагу мовознавців. Проте, у сучасних дослідженнях зростає інтерес до взаємодії гетерогенних частин полікодових текстів, їхньої типології та текстової природи. Симбіоз вербальних та невербальних засобів створює текст як єдину комунікативну одиницю. Зростання зацікавленості візуалізацією текстів зумовлене вимогами сучасної комунікації, оскільки ілюстрації дедалі частіше стають елементом текстоутворення. Рівень інтеграції різних знакових систем у єдиний текстовий простір друкованих та електронних видань сьогодні є дуже високим. Текст є системно-структурним утворенням з впорядкованою організацією, що має цілісну й завершену форму вираження смислу. Інформація, представлена в тексті, може бути виражена як вербально, так і іконічно. Основне завдання автора полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для розуміння смислу тексту читачем. Для цього автор використовує як вербальні, так і невербальні засоби вираження, що разом утворюють полікодовий текст. Взаємодія між вербальними та іконічними елементами забезпечує цілісність і зв'язність тексту, сприяючи його комунікативному ефекту [5].

Існують різні погляди на використання зображень у художніх текстах, що відображають духовні цінності та абстрактний світ ідей. Надмірне використання ілюстрацій може обмежувати уяву читача та спотворювати його сприйняття головних героїв. Полікодові художні тексти можуть мати як часткову, так і повну полікодовість. У випадку часткової полікодовості, характерної для художніх текстів, вербальна частина залишається відносно автономною, а зображувальні елементи є факультативними. Іконічні елементи можуть бути представлені у вигляді ілюстрацій, таких як малюнки, фотографії, схеми, таблиці, формули або символічні зображення [4].

Цілісність полікодового тексту забезпечується єдиною комунікативно-когнітивною настановою автора, а також єдиною темою, яка розкривається за допомогою вербальних, іконічних та інших паралінгвістичних засобів. Полікодовий текст визначається як складне текстове утворення, де вербальні та іконічні елементи формують єдине візуальне, смислове та функціональне ціле, спрямоване на комплексний вплив на читача.

Роль вербальних і невербальних засобів у реалізації задуму автора варіюється. Виділяються чотири типи ілюстрацій у тексті:

- 1) домінуюча ілюстрація, яка конституює текст;
- 2) рівноцінна ілюстрація, де значна частина інформації передається іконічними засобами;
- 3) супроводжуюча ілюстрація, що доповнює та пояснює вербальну частину;
- 4) декоративна ілюстрація, яка служить для естетичного оформлення тексту [4].

Лексикографи виділяють три основні проблеми, з якими стикається кожен користувач словника: як знайти необхідну інформацію, як її зрозуміти, і як застосувати отримані знання. Історія створення навчальних словників англійської мови бере свій початок у середині ХХ століття. Основне завдання лексикографічної статті в тлумачному словнику полягає в наданні певної кількості інформації, необхідної для правильного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для досягнення цього укладачі словників використовують як текстові, так і зображувальні невербальні засоби комунікації [5].

Полікодова лексикографічна стаття визначається як поєднання двох варіантів пояснення однієї і тієї ж семми, які виконуються за допомогою знаків двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, та іконічної, тобто піктографічної. Полікодова словникова стаття володіє значним інформаційним потенціалом і є ефек-

тивним навчальним інструментом [6; 7]. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей у англійських навчальних словниках дозволяє зробити висновок, що включення піктографічного елемента завжди сприяє покращенню передачі та сприйняття інформації. Крім того, іконічний компонент зазвичай збільшує обсяг інформації, яку передає вербальне повідомлення (дефініція). Це відбувається, по-перше, завдяки уточненню онтологічних характеристик будови, існування та функціонування позначеного референта в реальному світі, а по-друге, за рахунок створення кластерів семантично і мовно пов'язаних лексичних одиниць. У результаті виникають нові інформаційні елементи, яких немає в дефініції, а також інформація структурується в певні мікросистеми, які взаємодіють із загальною системою словника [5].

Мета статті полягає в дослідженні різних підходів до аналізу полікодових текстів, зокрема визначенні їхньої структури, функцій та особливостей взаємодії вербальних і невербальних елементів. Стаття має на меті встановити, яким чином полікодові тексти впливають на процес комунікації, а також вивчити їхній потенціал у контексті сучасних засобів передачі інформації. Для досягнення мети потрібно вирішити наступні завдання:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення полікодових текстів та їхніх складових.
2. Розглянути взаємодію вербальних і невербальних компонентів у полікодових текстах.
3. Визначити типологію полікодових текстів на основі їхньої функціональної та структурної організації.
4. Дослідити комунікативний ефект полікодових текстів та їхній вплив на сприйняття інформації читачами.
5. Визначити перспективи подальшого дослідження полікодових текстів у різних галузях знань.

Виклад основного матеріалу. Аналіз теоретичних підходів до визначення полікодових текстів та їхніх складових дозволяє виявити декілька ключових аспектів, на яких зосереджуються дослідники. Семіотичний підхід розглядає полікодовий текст як складне семіотичне утворення, що об'єднує кілька знакових систем – вербальну та невербальну. Вербальні елементи (слова, речення) поєднуються з іконічними або візуальними компонентами (зображеннями, графіками, схемами тощо), створюючи новий рівень комунікації. Дослідники семіотики аналізують взаємодію цих

різних знакових систем і те, як вони доповнюють одна одну для побудови смислу.

Когнітивний підхід аналізує полікодовий текст з точки зору когнітивних процесів, що відбуваються у свідомості читача. Вербальні та невербальні елементи полікодових текстів сприймаються як стимулятори різних когнітивних шляхів сприйняття й обробки інформації. Іконічні елементи допомагають краще зрозуміти складні або абстрактні поняття, роблячи текст більш доступним.

Комунікативний підхід трактує полікодовий текст як засіб комунікації, що передає повідомлення найефективнішим чином. Досліджується, як вербальні та невербальні компоненти працюють разом для досягнення максимального комунікативного ефекту. Іконічні елементи можуть підсилювати, розширювати або уточнювати смислові нюанси, закладені у вербальній частині тексту.

Лінгвістичний підхід зосереджений на мовній структурі і функціональності полікодових текстів. Лінгвісти досліджують взаємодію вербальних елементів із невербальними та їхній вплив на синтаксис, семантику і прагматику тексту. Невербальні елементи, такі як зображення або схеми, доповнюють вербальну інформацію, надаючи їй нових смислових відтінків.

Психолінгвістичний підхід вивчає, як полікодові тексти впливають на психологічні процеси читача. Досліджується, як зображення та вербальні елементи разом викликають певні емоції, формують ставлення до тексту та сприяють запам'ятовуванню інформації. Особлива увага приділяється тому, як полікодові тексти полегшують навчальний процес, покращуючи засвоєння складного матеріалу.

Таким чином, різні підходи до вивчення полікодових текстів акцентують увагу на різних аспектах їхньої структури та функціонування, демонструючи, що вони є не лише засобом комунікації, але й важливим інструментом впливу на когнітивні та емоційні процеси сприйняття інформації.

Взаємодія вербальних і невербальних компонентів у полікодових текстах є складним процесом, спрямованим на покращення передачі інформації та розширення можливостей сприйняття для читача. Вербальні елементи, такі як слова, речення та текстові блоки, передають основний зміст тексту, тоді як невербальні компоненти (іконічні, візуальні елементи, графіки, фотографії, схеми тощо) доповнюють або підсилюють це повідомлення, додаючи додаткові смислові шари.

Невербальні компоненти часто виступають у ролі пояснення або ілюстрації до вербальних елементів, особливо в ситуаціях, коли слова самі по собі не можуть повністю передати складну концепцію. Це особливо характерно для наукових чи технічних текстів, де схеми або діаграми допомагають наочно пояснити процеси, важкі для опису словами. Іконічні елементи також можуть розширювати зміст вербального повідомлення, додаючи нові деталі чи підкреслюючи важливі аспекти. Наприклад, фотографія або зображення у художньому тексті може створити додатковий емоційний контекст, що підсилює або доповнює текстову частину.

Крім того, поєднання вербальних та невербальних елементів може створювати нові смислові рівні, які не присутні в кожному компоненті окремо. Наприклад, текстовий опис персонажа в поєднанні з ілюстрацією може формувати більш комплексне уявлення про образ, ніж кожен з цих елементів окремо. Важливою функцією невербальних компонентів є підсилення емоційного впливу вербального тексту. Зображення або ілюстрації можуть додати тексту виразності, викликати у читача сильні емоції або допомогти глибше зрозуміти настрій і ситуацію, описані у тексті.

Полікодові тексти дозволяють синтезувати вербальну та невербальну інформацію в єдине ціле, що забезпечує більш комплексне сприйняття. У рекламних текстах, наприклад, вербальні слогани у поєднанні з візуальними образами створюють цілісне повідомлення, яке залишається в пам'яті читача або глядача. Іконічні елементи також можуть компенсувати недостатність вербальної інформації. У випадках, коли текст містить складні або абстрактні поняття, візуальні складові допомагають краще передати суть.

Таким чином, вербальні і невербальні компоненти в полікодових текстах взаємодіють на багатьох рівнях, створюючи єдиний комунікативний простір, у якому кожен елемент підсилює інший. Така взаємодія сприяє глибшому сприйняттю тексту, полегшує розуміння складних концепцій і посилює емоційний вплив на читача.

Типологія полікодових текстів на основі їхньої функціональної та структурної організації визначається характером взаємодії вербальних і невербальних компонентів, а також їхніми функціями та способами організації. Полікодові тексти можуть бути ілюстративними, коли основний зміст передається вербально, а невербальні елементи (зображення, графіки, діаграми) виконують допоміжну роль, пояснюючи або уточнюючи те,

що викладено в тексті. Такий підхід характерний для наукових та навчальних матеріалів, де зображення допомагають візуалізувати складні ідеї або процеси.

У пояснювальних полікодових текстах невербальні компоненти не просто ілюструють, а й суттєво доповнюють вербальну частину, надаючи додаткову інформацію. Прикладом можуть бути рекламні тексти, де візуальні елементи підсилюють емоційний вплив і допомагають краще засвоїти повідомлення. Інтегративні полікодові тексти характеризуються тісною взаємопов'язаністю вербальних і невербальних елементів, які утворюють єдине смислове ціле. Тут один компонент неможливо зрозуміти без іншого, оскільки вони працюють у тандемі, як у випадку коміксів, де малюнки і текст разом створюють загальний наратив.

Символічні полікодові тексти використовують невербальні компоненти для передачі символічної інформації. Вони можуть бути представлені піктограмами, схемами або інфографіками, що самі по собі є носіями певних смислів без потреби в детальному текстовому поясненні. Такі тексти часто зустрічаються в інструкціях, дорожніх знаках або публічних оголошеннях. Мультимедійні полікодові тексти включають як статичні, так і динамічні елементи, наприклад, аудіо або відео, що дозволяє створювати комплексні повідомлення. Цей тип текстів зустрічається у цифрових форматах, таких як веб-сайти чи мультимедійні презентації.

Декоративні полікодові тексти застосовують невербальні елементи для естетичного оформлення. Тут зображення або інші візуальні засоби не несуть значного змістовного навантаження, а слугують для створення візуальної привабливості чи емоційного ефекту, як, наприклад, у художніх книгах чи плакатах.

Таким чином, кожен тип полікодових текстів має свою унікальну функціональну і структурну організацію, що визначається тим, як взаємодіють вербальні і невербальні компоненти, та метою, яку переслідує текст.

Комунікативний ефект полікодових текстів значно відрізняється від традиційних вербальних текстів через інтеграцію різних знакових систем, що впливає на сприйняття інформації читачами на кількох рівнях. Полікодові тексти використовують комбінацію вербальних і невербальних елементів, таких як зображення, графіки, символи, що дозволяє передавати зміст у багатогранний спосіб, роблячи його більш доступним і ефективним для різноманітної аудиторії.

Однією з ключових характеристик комунікативного ефекту полікодових текстів є підвищення когнітивної доступності інформації. Читачі легше сприймають і обробляють складні ідеї, коли вони представлені як у текстовій, так і у візуальній формах. Візуальні елементи допомагають конкретизувати та спростувати абстрактні поняття, що полегшує розуміння навіть складного матеріалу. Це особливо корисно в освітніх, наукових і технічних текстах, де візуалізація допомагає сприйняти складні процеси або структури.

Крім того, полікодові тексти підсилюють емоційний вплив на читача. Візуальні компоненти, як-от зображення або графіки, можуть викликати сильні емоції або створювати певну атмосферу, яку важко передати лише словами. Це робить текст більш виразним та емоційно насиченим, що може підвищити залученість читача і покращити запам'ятовування інформації. У художніх текстах або рекламі емоційний вплив візуальних елементів є особливо значущим, оскільки вони підсилюють враження від прочитаного.

Іншою важливою функцією полікодових текстів є створення багатовимірного смислового простору. Взаємодія між вербальними і невербальними компонентами дає змогу передавати інформацію на кількох рівнях, дозволяючи читачеві інтерпретувати повідомлення з різних точок зору. Наприклад, текстовий опис у поєднанні з ілюстрацією може створити додаткові смисли, які неможливо передати лише словами або зображеннями окремо. Це відкриває перед читачем можливість більш глибокого та багатоаспектного розуміння повідомлення.

Ще одним аспектом є підвищення функціональності тексту через використання різних каналів передачі інформації. Невербальні елементи можуть компенсувати обмеження вербального тексту, надаючи додаткову інформацію або пояснюючи те, що важко виразити словами. Наприклад, схеми або діаграми в наукових текстах можуть передавати великі обсяги даних компактно та зрозуміло, що робить текст більш ефективним у комунікації.

Полікодові тексти також мають комунікативний ефект у контексті зростаючої візуалізації сучасної комунікації. У цифрових медіа та рекламі використання полікодових повідомлень стає все більш поширеним. Читачі сьогодні схильні швидше сприймати інформацію через візуальні образи, що знижує час, необхідний для розуміння тексту. У цьому сенсі, полікодові тексти задовольняють потребу сучасної аудиторії

в швидкому та ефективному сприйнятті інформації.

Загалом, комунікативний ефект полікодових текстів полягає в тому, що вони забезпечують більш інклюзивний і багаторівневий досвід сприйняття інформації. Читач отримує доступ не лише до вербальної частини повідомлення, а й до додаткових невербальних елементів, що сприяють глибшому розумінню, підсиленню емоційного впливу та кращому запам'ятовуванню інформації. Такий підхід особливо ефективний у сучасному медіа-контексті, де швидкість і комплексність передачі інформації є критично важливими.

Висновки. Полікодові тексти є результатом взаємодії вербальних і невербальних елементів, таких як зображення, схеми, графіки, що разом формують єдиний смисловий простір. Кожен з підходів до їхнього вивчення акцентує увагу на різних аспектах функціонування: семіотичний підхід розглядає полікодові тексти як взаємодію різних знакових систем, когнітивний фокусується на способах обробки інформації читачем, а комунікативний досліджує ефективність передачі змісту. Лінгвістичні та психолінгвістичні підходи зосереджені на структурній організації текстів та їхньому впливі на емоційне сприйняття й запам'ятовування.

Основна перевага полікодових текстів полягає в тому, що вони сприяють глибшому та більш доступному сприйняттю інформації, особливо у випадках складних або абстрактних концепцій. Візуальні елементи допомагають конкретизувати і спростувати вербальні компоненти, забезпечуючи різнобічне розуміння тексту. Це робить полікодові тексти ефективним інструментом у навчанні, науковій комунікації та рекламі.

Комунікативний ефект таких текстів значно посилюється через підвищену когнітивну доступність і емоційний вплив. Візуальні елементи не лише доповнюють вербальну частину, але й часто підсилюють емоційну насиченість тексту, підвищуючи його запам'ятовуваність. Поєднання вербальних і невербальних елементів дозволяє створювати багатовимірний смисловий простір, у якому читач може інтерпретувати інформацію на різних рівнях, а також підвищує функціональність тексту за рахунок розширення можливостей його сприйняття.

Таким чином, полікодові тексти є важливим засобом сучасної комунікації, який відповідає потребам сучасної аудиторії, забезпечуючи швидке і комплексне сприйняття інформації.

Список літератури:

1. Гуменюк І. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 97–103.
2. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. Х, 920 с.
3. Непийвода Н. Ф. Мова української науковотехнічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): дис... д-ра філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1997. 421 с.
4. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. Випуск 27. С. 274–276.
5. Томчаковський О. Г. Комунікативна специфіка англомовних навчальних словників. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 783–785.
6. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L. Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124–134.
7. Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155–168.

Tomchakovskiy O. H. APPROACHES TO THE STUDY OF POLYCODE TEXTS

The article is devoted to the study of various approaches to the analysis of polycode texts, in particular to the determination of their structure, functions and features of the interaction of verbal and non-verbal elements. Polycode texts are the result of the interaction of verbal and non-verbal elements, such as images, diagrams, graphics, which together form a single semantic space. Each of the approaches to their study focuses on different aspects of functioning: the semiotic approach considers polycode texts as an interaction of different sign systems, the cognitive approach focuses on ways of processing information by the reader, and the communicative approach examines the effectiveness of content transmission. Linguistic and psycholinguistic approaches focus on the structural organization of texts and their influence on emotional perception and memorization. The main advantage of polycode texts is that they contribute to a deeper and more accessible perception of information, especially in cases of complex or abstract concepts. Visual elements help to specify and simplify verbal components, providing a comprehensive understanding of the text. This makes polycode texts an effective tool in teaching, scientific communication and advertising. The communicative effect of such texts is significantly enhanced due to increased cognitive accessibility and emotional impact. Visual elements not only complement the verbal part, but also often enhance the emotional richness of the text, increasing its memorability. The combination of verbal and non-verbal elements allows you to create a multidimensional semantic space in which the reader can interpret information at different levels, and also increases the functionality of the text by expanding the possibilities of its perception. Thus, polycode texts are an important means of modern communication that meets the needs of a modern audience, ensuring a quick and complex perception of information.

Key words: verbal communication, non-verbal communication, polycode text, semiotics.